Päivi Lindberg

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
Valiokuntaneuvos Sanna Pekkarinen

Viite: Lausuntopyyntönne K 3/2022 vp Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022

THL:n lausunto lapsiasiavaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle 2022

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle antaa ajankohtaisen kuvan lasten asemasta ja heidän oikeuksiensa toteutumisesta Suomessa vuosina 2018–2021. Tiedolla johtamisen näkökulmasta kokonaisuus on mielenkiintoinen ja kattava linjapaperi, jossa on huomioitu sekä lapsipolitiikan ja lainsäädännön että lapsen oikeuksien ja heidän omien kokemustensa näkökulmat. Raportissa on hyvin kuvattu kehittämisohjelmien taustaa, tämän hetken tilannetta ja hieman myös tulevaisuusnäkymiä.

Raportti on laaja koskien useiden eri hallinnonalojen työtä. Nostamme lausunnossamme esiin kohdennetusti joitain THL:n työn ja toimintakentän kannalta keskeisiä huomioita.

Sote-uudistus

Kertomuksen sivulla 24 arvioidaan LAPE-hankkeen toteutusta. THL haluaa nostaa esiin LAPE-hankkeen onnistumisen perhekeskuskehittämisen ohella myös lastensuojelun kehittämisessä. Oval Groupin raportissa (s. 26) todetaan, että THL on tukenut maakunnallisia hankkeita ja niissä toteutettavia kehittämiskokonaisuuksia tuottamalla mm. mallinnuksia, ohjeistuksia ja koulutuksia, joita pidetään laajasti hyödyllisinä. Raportti toteaa myös, että LAPE-hankkeella on ollut myönteinen vaikutus erityistason palveluiden integratiivisten toimintamallien käyttöönotossa sekä erityistason palveluiden sovittamisessa yhtenäiseksi kokonaisuudeksi (2019, 49). Erityisesti systeemisen lastensuojelun toimintamallin kehittäminen nähtiin vahvistaneen sosiaali- ja terveyssektorin toimialarajoja ylittävää yhteistyötä; lisäksi yhteistyö opetustoimen VIP-verkostojen kanssa on edistänyt yhteistyötä sote- ja sivi-sektoreiden välillä. (OVAL GROUP 2019, 52)

Vuosina 2020-2022 lastensuojelun systeemisen mallin juurruttaminen ja kehittämisen tuki ovat jatkuneet osana THL:n perustyötä. Mukana ovat kaikki 18 maakuntaa, joissa lastensuojelutiimien kouluttaminen ja mallin levittäminen jatkuvat. Työtä tehdään alueilla lastensuojelun monialainen kehittäminen -hankkeen sekä tulevaisuuden sote-keskus rahoituksella. Työtä ohjaa kansallinen ohjausryhmä. Myös perhekeskustoiminnan kehittäminen jatkuu valtakunnallisen kehittämisverkoston myötä osana tulevaisuuden sote-keskuksen kehittämistä.

Covid-19-pandemia ja lapsen oikeudet

Kappale Lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen sekä pandemia (s. 72) sisältää useita väitteitä, jotka THL kyseenalaistaa. Esimerkiksi väitteet ”...pandemia alkoi levitä erityisen hanakasti lasten keskuudessa [syksyllä 2021]” ja ”...lapset ovat uuden deltavariantin tehokkaita levittäjiä...” eivät perustu kansallisiin tai kansainvälisiin havaintoihin. Alle 12-vuotiaiden tartuntojen ilmaantuvuus seurasi syksyllä 2021, samoin kuin on voitu havaita koko pandemian ajan, aikuisten

ilmaantuvuutta, eli ensin aikuisten ilmaantuvuus kääntyi nousuun, mistä seurasi lasten ilmaantuvuuden nousu. Jos lasten keskuudessa tapahtuvien tartuntojen rooli olisi ollut merkittävä, olisivat tartunnat painottuneet enemmän lapsiin. Nyt kuitenkin lasten osuus kaikista varmistetuista tartunnoista oli korkeimmillaankin alle 30 %, vaikka rokottamattomasta väestöstä heidän osuutensa oli yli puolet. Testaamissuositusten muuttuminen ja lasten testaamisen vähentyminenkään ei riitä selitykseksi, sillä lasten osuus todetuista tartunnoista nousi aiempaa korkeammaksi vasta, kun kahdesti rokotettujen aikuisten testaamista vähennettiin (1). Toisaalta päiväkodeissa ja kouluissa todettujen altistumistilanteiden jälkeen lapsia testattiin erittäin paljon, esimerkiksi Helsingissä 7–12-vuotiaiden ikäryhmistä viikoittain jopa 6 % väestöstä (Helsingin kaupungin epidemiologinen tilannekuva).

Tartunnanjäljitystietojen mukaan lasten yleisin tartunnanlähde on ollut koti ja muu lähipiiri. Lisäksi suomalaisen seuranta-aineiston analyysi on kerta toisensa jälkeen osoittanut, että lasten tartuntojen määrä ja tartuttavuus on selvästi aikuisia vähäisempi, minkä johdosta esimerkiksi lasten rokottamisesta saatava hyöty tartuntojen leviämisen estämisessä (silloin kun rokotukset ehkäisevät tehokkaasti tartuntoja) on pieni (2–3).

Lasten tautitaakka Suomessa on ollut koko pandemian ajan pieni, eikä pitkittyneiden oirekuvien lisääntymistä ole seurannassa havaittu (2–3). THL on aktiivisesti ja avoimesti tiedottanut lasten tilannekuvasta seuraten sekä kansallista tilannetta että kansainvälisiä linjauksia. Lasten rokottamisesta on annettu suosituksia sitä mukaa, kun rokotteille on myönnetty lasten ikäryhmiin kohdistuvia myyntilupia. On tärkeä huomata, että esimerkiksi 5–11-vuotiaiden rokotussuositus kattaa vain riskiryhmät, mikä kuvastaa konkreettisesti sitä, että koronaviruksesta aiheutuva tautitaakka tai rokottamalla saavutettu hyöty viruksen leviämisen estämisessä ei tässä ikäryhmässä puolla koko ikäryhmän laajoja rokotuksia. Tällä hetkellä rokottamisella ei pystytä estämään tehokkaasti tartuntoja.

Lapsia koskevia rajoitus- ja muita tartunnantorjuntatoimia arvioitaessa tulisi niistä aiheutuva haitta suhteuttaa niiden tehokkuuteen (eli siihen miten hyvin ne tosiasiallisesti estävät tartuntoja) ja toisaalta siihen mitkä ovat torjunnan kohteena olevan sairauden aiheuttamat haitat lapsille. Tämä pohdinta pitkälti puuttuu tekstistä.

Lapsiin kohdistuva väkivalta ja kaltoinkohtelu

Lapsiin kohdistuva väkivalta ja kaltoinkohtelu ilmiönä on huomioitu lapsiasiavaltuutetun kertomuksessa kattavasti. Kertomuksen kuudesta luvusta etenkin luvut lapsen oikeuksien erityiskysymyksistä ja kansallisesta lainsäädännöstä sekä lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanon näkökulmasta ovat tästä näkökulmasta keskeiset.

Kertomuksessa tunnistetaan keskeiset kehittämisen kohdat sekä väkivaltaan liittyvän lainsäädännön osalta (esimerkiksi tutkinnan ja oikeusprosessin viiveisiin vaikuttaminen) että palvelujen kehittämisen näkökulmasta (esimerkiksi lasten ja nuorten perustason mielenterveyspalvelujen vahvistaminen, joka on keskeistä myös väkivallan ja sen haitallisten seurausten ehkäisyssä). Mainituksi tulevat myös uudet väkivallan muodot, kuten verkkovälitteinen väkivalta ja sen lisääntyminen, sekä toimijoilta herkästi katveeseen jäävät alueet, esimerkiksi nuorten välinen väkivalta. Seuraavaksi muutama yksittäinen huomio edellisten lisäksi:

Barnahus-hanketta sivutaan kertomuksessa useammassa kohdassa sen pääsisältöjä kuvaten. Sivulla 80 mainitaan hankkeen kehittävän lapsiin ja nuoriin kohdistuvien rikosten tutkintaa. Tähän olisi ollut

hyvä lisätä huomio siitä, että palveluja kehitetään kokonaisvaltaisesti myös lasten suojelun, tuen ja hoidon tarpeiden osalta, vaikka tämä tieto toisaalla kertomuksessa tuleekin esiin (s. 112).

Otsikko haitalliset käytännöt (s. 114) kuvaa mm. tyttöjen sukuelinten silpomista, joka on yksi väkivallan muoto. Tässä otsikko ja sisältö eivät siten optimaalisesti vastaa toisiaan.

Al-Holin lapset

Kertomuksessa on käsitelty myös Syyrian Al-Holissa sijaitsevalla pakolaisleirillä olevien suomalaislasten tilannetta sekä mahdollisuuksia ja velvoitteita lasten ja äitien kotiuttamiseksi Suomeen. Kertomuksessa todetaan, että vuosien 2020 ja 2021 aikana Suomeen avustettiin äitejä ja lapsia, mutta vielä eduskuntakertomuksen kirjoittamisvaiheessa osa lapsista ja äideistä on edelleen Syyriassa. THL haluaa kiinnittää huomiota, että taistelualueilta palaavien lasten ja vanhempien tukeminen edellyttää erityistä osaamista sekä moniammatillista verkostoa, joka muodostuu asiakasperheestä, viranomaisverkostosta sekä muista epävirallisista verkostoista. Olennaista on, että perheeseen luodaan luottamuksellinen suhde ja että kaikilla toimijoilla on yhteinen ymmärrys tilanteesta ja tavoitteista. Tämä edellyttää toimivaa moniammatillista työskentelyä. Traumaattisista oloista tulevien lasten pitkäaikaisen tuen järjestäminen tapahtuu sivistys-, terveys- ja sosiaalialan ammattilaisten joustavana yhteistyönä kiinnittäen huomiota muun muassa traumatietoisuuteen, kulttuurisensitiivisyyteen ja vakauttamiseen. Tämän tukemiseksi lastensuojelun ja moniammatillisen yhteistyöhön on tuotettu käytännön läheinen mallinnus pitkäaikaisen tuen järjestämiseksi. Mallinnus toteutettiin osana Etelä-Suomen OT-keskuspilottia ja se on julkaistu THL:n Lastensuojelun käsikirjassa.

Lopuksi

Lausunnossa jo esitettyjen kommenttien lisäksi THL toteaa, että kertomuksessa esitetty toimenpide lastensuojelulain kokonaisuusuudistuksesta on kannatettava. Ennen lain kokonaisuudistusta olisi kuitenkin tärkeää rakentaa lastensuojeluun kansallinen visio hyödyntämällä laaja-alaisesti tutkimustietoa, sekä kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten näkemyksiä. Vision tulee kattaa sekä ennalta ehkäisevä että korjaava lastensuojelu.

Heikki Hiilamo toteaa luvun Lapsipolitiikka ja yhteiskunta 2027-2021 yhteenvedossa, että lapsipolitiikka Suomessa on edelleen liian paljon korulauseita, jolloin todelliset teot jäävät puuttumaan. Muun muassa tätä epäkohtaa korjaamaan laadittiin kansallinen lapsistrategia. Kertomuksen epilogissa Kohti kansallisen lapsistrategian viitoittamaa tulevaisuutta Elina Pekkarinen nostaa esiin lapsistrategiaa koordinoivan rakenteen tarpeellisuuden, jotta strategiset linjat eivät jäisi korulauiseiksi vaan pystytään muuttaamaan konkreettiseksi lapsipolitiikaksi. Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman viimeinen toimenpide (30) on kansallisen lapsistrategiayksikön perustaminen, jolla strategian jatkuvuutta ja pitkäjänteisyyttä tuettaisiin. Lapsiasiavaltuutetun tavoin THL näkee välttämättömäksi, että perustettava lapsistrategiayksikkö sijoittuu kaikkia hallinnonaloja koordinoivaan rakenteeseen, esimerkiksi valtioneuvoston kansliaan.

Lopuksi THL korostaa lapsiasiavaltuutetun kertomuksessa esiin nousevan lapsivaikutusten arvioinnin merkitystä osana kaikkia lapsia ja nuoria koskevia päätöksenteko- ja muutosprosesseja. Kertomuksessa lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lapsen edun ensisijaisuus tulee tulevaisuudessa sisällyttää perustuslain (731/1999) perusoikeussäännöksiin. Tämä olisi merkittävä askel kohti lapsiystävällisempää lainsäädäntöä ja oikeudenkäyttöä. Perustuslain tasoinen säännös varmistaisi

sen, että lapsen etu otettaisiin huomioon kaikessa lapsiin suoraan tai välillisesti kohdistuvassa lainsäädännön täytäntöönpanossa eli myös silloin, kun substanssilaki ei siitä erikseen määrää. Lisäksi se ohjaisi entistä velvoittavammin sekä lainvalmistelijoita että muita lapsiin kohdistuvia päätöksiä tekeviä huolehtimaan lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnista.

Pääjohtajan sijaisena
Hallinto- ja talousjohtaja Mia Nykopp

Johtaja Tiina Laatikainen

Viitteet Covid
1) Lasten ja nuorten koronaepidemiatilanne Suomessa syksyllä 2021. THL Työpaperi 36/2021. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-775-3
2) 5–11-vuotiaiden lasten rokottaminen COVID-19 tautia vastaan Suomessa. THL Työpaperi 37/2021. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-777-7
3) 12-15 -vuotiaiden lasten ja nuorten rokottaminen COVID-19 tautia vastaan Suomessa. THL Työpaperi 19/2021. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-696-1